

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31.07.2000, sp. zn. 31 Cdo 1302/2000, ECLI:CZ:NS:2000:31.CDO.1302.2000.1

Číslo: 44/2001

Právní věta:

Ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 a 3 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, může být dalším věřitelem se splatnou pohledávkou za dlužníkem i osoba, která jednu z více pohledávek za dlužníkem nebo část jediné pohledávky za dlužníkem nabyla od věřitele, který podal návrh na prohlášení konkursu, smlouvou o postoupení pohledávky nebo její části, uzavřenou podle ustanovení § 524 a násl. obč. zák.

Soud za této situace zamítne návrh na prohlášení konkursu, jen jestliže bude prokázáno, že k postoupení pohledávky došlo výlučně z důvodu šikany dlužníka nebo snahy věřitele dosáhnout úhrady nevyhmatelné pohledávky s vyloučením nalézacího řízení.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.07.2000

Spisová značka: 31 Cdo 1302/2000

Číslo rozhodnutí: 44

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Konkurs

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v P r a z e u s n e s e n í m z e d n e 1 4 . 1 . 2 0 0 0 p o t v r d i l u s n e s e n í z e d n e 5 . 1 0 . 1 9 9 9 , j í m ŝ K r a j s k ý o b c h o d n í s o u d v P r a z e z a m í t l v ě ř i t e l ů v n á v r h n a p r o h l á š e n í k o n k u r s u n a m a j e t e k d l u ŝ n í k a . O d v o l a c í s o u d s e z t o t o ŝ n i l s e z á v ě r e m s o u d u p r v n í h o s t u p n ě , ŝ e n a v r h o v a t e l (R . , a . s .) n e d o l o ŝ i l e x i s t e n c i d r u h ě h o d l u ŝ n í k o v a v ě ř i t e l e ; v d a n ě m p ř í p a d ě n a v r h u j í c í v ě ř i t e l u v e d l , ŝ e m á z a d l u ŝ n í k e m s p l a t n o u p o h l e d á v k u v e v ý ŝ i 1 1 3 0 0 0 0 0 0 K ě z t i t u l u v r á c e n í p l n ě n í z n e p l a t n ě n á j e m n í s m l o u v y z e d n e 1 0 . 1 1 . 1 9 9 3 , a ŝ e d a l ŝ í m d l u ŝ n í k o v ý m v ě ř i t e l e m s e s p l a t n o u p o h l e d á v k o u j e G . , a . s . , k t e r ě d n e 1 . 7 . 1 9 9 8 ú p l a t n ě č á s t s v ě p o h l e d á v k y (v r o z s a h u 1 0 0 0 0 0 0 0 K ě) p o s t o u p i l (p ů v o d n ě m ě l o j í t o p o h l e d á v k u v e v ý ŝ i 1 2 3 0 0 0 0 0 0 K ě) . E x i s t e n c e p o h l e d á v k y G . , a . s . – i k d y b y b y l a p r o k á z á n a – n e m ů ŝ e b ý t p o s t a č u j í c í p r o z j i ŝ t ě n í ú p a d k u d l u ŝ n í k a j a k o ŝ t o h m o t n ě p r á v n í k a t e g o r i e . I v p ř í p a d ě , ŝ e v ě ř i t e l s v o u p ů v o d n í p o h l e d á v k u č i j e j í č á s t p o s t o u p i l G . , a . s . , n e l z e m í t d l u ŝ n í k ů v ú p a d e k z a j e d n o z n a č n ě o s v ě d č e n ý v e s m y s l u § 1 2 a o d s t . 1 z á k o n a č . 3 2 8 / 1 9 9 1 S b . , o k o n k u r s u a v y r o v n á n í (d á l e

těž jen "ZKV"), jestliže by dalším dlužníkovým věřitelem byla pouze tato akciová společnost. K naplnění úpadku jakéhokoliv dlužníka vyžaduje zákon o konkursu a vyrovnání v ustanovení § 1 odst. 2 a 3 vždy existenci více věřitelů. Tím je třeba rozumět určitý objektivní stav, kdy konkrétní dlužník má původní splatné závazky vůči alespoň dvěma věřitelům a toliko za této situace lze hovořit o úpadku. Postoupení části pohledávky či některé z pohledávek jediného věřitele třetí osobě je samozřejmě možné a zakládá povinnost dlužníka plnit postupníkovi (§ 524 a násl. obč. zák.) a postupník může rovněž řádně (mu) postoupenou pohledávku přihlásit v konkursním řízení dle § 20 ZKV, jako věřitel se všemi právy a povinnostmi z tohoto postavení vyplývajícími. Pro účely posuzování úpadku dlužníka dle zákona o konkursu a vyrovnání je však třeba vycházet z toho, že pohledávka či pohledávky původně svědčily toliko postupiteli, tedy jedinému věřiteli, který jejich postoupením třetí osobě nemůže cíleně vytvořit situaci naplňující znaky úpadku dlužníka. Z těchto důvodů měl odvolací soud odvolání za nedůvodné. Návrh na připuštění dovolání odvolací soud zamítl, uváděje, že jde o otázku, jejíž řešení v soudní praxi vyústilo ve shora prezentovaný právní názor.

Proti usnesení odvolacího soudu podal advokátem zastoupený věřitel (který současně - ve shodě s aktuálními údaji z obchodního rejstříku - oznámil změnu svého obchodního jména do podoby R - T., a. s.) včas dovolání, jehož přípustnost dovozuje z ustanovení § 239 odst. 2 o. s. ř., namítaje existenci dovolacího důvodu dle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., jímž lze odvolacímu soudu vytýkat, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Napadené rozhodnutí má podle dovolatele zásadní význam po právní stránce, jelikož uznáním právního názoru odvolacího soudu jako obecného pravidla pro řešení obdobných situací by docházelo k poškozování věřitelů jako navrhovatelů konkursu a k maření účelu konkursního řízení. Dovovatel nesouhlasí s právním názorem odvolacího soudu o tom, že podmínka více věřitelů vyžadovaná ustanovením § 1 ZKV je splněna, jen jde-li o původní pohledávky, s tím, že pojem "věřitel" je v právní teorii i praxi zcela nesporný a jeho postavení je dáno v souladu s obligačním právem toliko skutečností, že tato osoba má vůči dlužníku pohledávku. Zákon o konkursu a vyrovnání neumožňuje provádět selekci věřitelů ani pohledávek z hlediska jejich původu, právního důvodu vzniku nebo způsobu jejich nabytí, a to ani podle soudem užitého kritéria (totiž podle toho, zda jde o původní pohledávku věřitele nebo o pohledávku získanou od jiného věřitele postoupením či jiným způsobem). Proto dovolatel požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Podle ustanovení § 239 odst. 2 o. s. ř. nevyhoví-li odvolací soud návrhu účastníka na vyslovení přípustnosti dovolání, který byl učiněn nejpozději před vyhlášením potvrzujícího rozsudku nebo před vyhlášením (vydáním) usnesení, kterým bylo rozhodnuto ve věci samé, je dovolání podané tímto účastníkem přípustné, jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam.

Mimo předpokladu včasného návrhu na vyslovení přípustnosti dovolání (jenž byl v dané věci - jak se podává z obsahu odvolání na č. l. 53 - naplněn) může být dovolání ve smyslu citovaného ustanovení přípustné jen tehdy, jde-li o řešení právní otázky (jiné otázky, zejména posouzení správnosti nebo úplnosti skutkových zjištění, přípustnost dovolání neumožňují) a jde-li zároveň o právní otázku zásadního významu. Přípustnost dovolání pak není založena pouhým tvrzením dovolatele, že rozhodnutí odvolacího soudu zásadní význam po právní stránce má, nýbrž až zjištěním (závěrem), že tomu tak vskutku je.

V intencích uvedeného má Nejvyšší soud dovolání dle § 239 odst. 2 o. s. ř. za přípustné, neboť rozhodnutí odvolacího soudu má zásadní význam po právní stránce co do obecného dopadu na případy obdobné povahy a zkoumá otázku, jež judikaturou dovolacího soudu nebyla řešena a jejíž výklad v judikatuře vyšších soudů (tj. dovolacího soudu a odvolacích soudů) nemá - oproti přesvědčení odvolacího soudu - za ustálený (srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1339/96, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 13, ročník 1997, pod číslem 101).

Nejvyšší soud zrušil usnesení soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Vady vyjmenované v § 237 odst. 1 o. s. ř. (tzv. zmatečnosti) ani jiné vady řízení, které mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a k nimž dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti, nebyly dovoláním namítány a z obsahu spisu nevyplývají; úkolem dovolacího soudu – jenž je jinak vázán uplatněným dovolacím důvodem, včetně toho, jak jej dovolatel obsahově vymezil (§ 242 odst. 1 a 3 o. s. ř.) – proto bylo prověřit správnost úvah odvolacího soudu o (ne)naplnění předpokladu “více věřitelů dlužníka se splatnými závazky”.

Se zřetelem k době vydání napadeného usnesení je pro závěr o správnosti právního posouzení věci odvolacím soudem rozhodný výklad zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 151/1997 Sb. a č. 12/1998 Sb. (srov. i rozhodnutí uveřejněná pod čísly 5/1997 a 59/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), čemuž odpovídá i citace příslušných ustanovení zákona (nicméně dále formulované závěry se prosadí i při výkladu zákona o konkursu a vyrovnání ve znění účinném od 1. května 2000 – to jest po novele provedené zákony č. 27/2000 Sb. a č. 105/2000 Sb.).

Podle ustanovení § 1 ZKV dlužník je v úpadku, jestliže má více věřitelů a není schopen plnit své splatné závazky. Jestliže dlužník zastavil platby, má se za to, že není schopen plnit své splatné závazky (odstavec 2). Fyzická osoba, je-li podnikatelem, a právnická osoba je v úpadku i tehdy, jestliže je předlužená. O předlužení jde tehdy, jestliže tato osoba má více věřitelů a jestliže její splatné závazky jsou vyšší než její majetek; do ocenění dlužníkovy majetku se zahrne i očekávaný výnos z pokračující podnikatelské činnosti, lze-li příjem převyšující náklady při pokračování podnikatelské činnosti důvodně předpokládat (odstavec 3).

Zákon o konkursu a vyrovnání zná dva typy dlužníkovy úpadku; úpadek pro insolventci, definovaný v ustanovení § 1 odst. 2 ZKV, a úpadek pro předlužení, vymezený ustanovením § 1 odst. 3 ZKV. V obou případech je předpokladem úpadku mimo jiné i to, že dlužník má více věřitelů se splatnými závazky. Právě pluralita věřitelů je charakteristickým znakem, jímž se české konkursní řízení liší od řízení exekučního. Zatímco exekučnímu řízení je vlastní vynucování majetkového nároku přiznaného exekučním titulem v právním poměru jediného věřitele (oprávněného) proti dlužníku (povinnému), pro konkursní řízení je typické, že je zde více věřitelů, kteří uplatňují více majetkových nároků společně (v jediném řízení) vůči jedinému dlužníku, a kteří se z dlužníkovy majetku (případně z majetku, na nějž se pro tyto účely hledí, jako na dlužníkův majetek, ač je vlastnický připsán osobám jiným) uspokojí poměrně. Podstatu konkursního řízení ostatně vystihuje samo slovo “konkurs”, jež pochází z latinského termínu “concursum creditorum”, odrážejícího fakt, že jde o souběh věřitelů formou přihlašování pohledávek za účelem jejich uspokojení z konkursní podstaty.

Nejvyšší soud již ve stanovisku svého občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 17. 6. 1998, [Cpjn 19/98](#), uveřejněném pod číslem 52/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále též jen “stanovisko”) vysvětlil (pod bodem XIII stanoviska, str. 181 /357/), že požadavek zákona na pluralitu věřitelů nelze posuzovat odděleně od požadavku plurality “splatných závazků” dlužníka. Dlužník musí mít nejméně dva věřitele, z nichž každý má proti němu pohledávku po lhůtě splatnosti; o úpadek v žádné z jeho forem tedy nepůjde například tehdy, má-li dlužník jen jediného věřitele s (více) pohledávkami po lhůtě splatnosti, avšak pohledávky dalších věřitelů dosud splatné nejsou (doba plnění dosud neuplynula). Tamtéž Nejvyšší soud formuloval závěr, že podmínka více věřitelů dlužníka je splněna také tehdy, je-li splatná pohledávka dalšího (druhého) věřitele zanedbatelného rozsahu.

Jelikož zákon o konkursu a vyrovnání v ustanovení § 1 ani na jiném místě nepředepisuje (pro účely osvědčení úpadku dlužníka dle § 12a odst. 1 ZKV) závazku dlužníka za jeho věřitelem (věřiteli) jinou vlastnost než tu, že musí jít o závazek splatný, zkoumal Nejvyšší soud odvolacím soudem vyslovený názor z pohledu obecných ustanovení občanského zákoníku o závazkových vztazích.

Podle ustanovení § 488 obč. zák. závazkovým vztahem je právní vztah, ze kterého věřiteli vzniká právo na plnění (pohledávka) od dlužníka a dlužníkovi vzniká povinnost splnit závazek.

V právní teorii se pohledávkou obecně rozumí právo věřitele požadovat na dlužníkovi plnění vyplývající ze závazkového vztahu, a jako dluh nebo závazek se označuje povinnost dlužníka něco (věřiteli) plnit. Ačkoliv se pojmu závazek užívá někdy jen pro označení dlužnickovy povinnosti (dluhu) a jindy pro označení celého závazkového vztahu, není pochyb o tom (a výklad podaný v bodě XIII stanoviska to dokládá), že ustanovení § 1 odst. 2 a 3 ZKV užívá pojmu "splatné závazky" ve významu prvním, tedy k označení dlužnickova dluhu, jehož protipólem jsou splatné pohledávky dlužnickových věřitelů.

Postoupením pohledávky ve smyslu ustanovení § 524 a násl. obč. zák. (cesí) postupuje původní věřitel (postupitel - cedent) svou pohledávku třetí osobě - novému věřiteli (postupníkovi - cesionáři), čímž dochází ke změně v subjektech původního závazkového vztahu (ke změně v osobě věřitele). S výjimkou případů, kdy je postoupení pohledávky jako takové výslovně vyloučeno zákonem (srov. např. § 525 obč. zák.) nebo kdy postoupení pohledávky brání povaha závazku (např. jde-li o plnění vázané nezastupitelně na osobu dlužníka), případně dohoda uzavřená mezi původním věřitelem a dlužníkem (k povaze postoupení srov. např. Knapp, V. a kol.: Občanské právo hmotné, svazek II., 1. vydání, Praha, CODEX 1995, str. 97-100), pak nejsou kladeny žádné zákonné překážky postoupení i jen části pohledávky, neklade-li takové omezení povaha závazku - nejde-li tedy např. o závazek nedělitelný (srov. např. Jehlička, O. - Švestka, J. - Škárová, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář. 5. vydání, Praha, C. H. Beck 1999, str. 523). Úsudek odvolacího soudu, podle něž pro posouzení dlužnickova úpadku je třeba vycházet z toho, že dlužník musí mít původní (nikoli postoupené) splatné závazky vůči alespoň dvěma věřitelům, v zákoně o konkursu a vyrovnání ani v jiném právním předpisu oporu nemá.

Tvrzení, že, svědčila-li pohledávka či pohledávky původně jedinému věřiteli, nemůže býti nabyvatel části pohledávky nebo jedné z pohledávek pokládán za dalšího věřitele se splatnou pohledávkou, by při své absolutizaci muselo dopadnout i do poměrů dědické sukcese (kde nelze vyloučit, že dva a více dědiců nabyde různé pohledávky /nebo části pohledávek/ jediného původního věřitele - zůstavitele). Námitka, že tomu tak není, neboť odvolací soud se zabýval jen smluvním postoupením (části) pohledávky (a nikoli jejím přechodem), by nutně vedla k závěru, že důvodem, pro který odvolací soud nepokládal G., a. s., za dalšího dlužnickova věřitele, ve skutečnosti nebyla "nepůvodnost" pohledávky, nýbrž smluvní způsob jejího nabytí. Neexistuje ovšem žádný rozumný důvod, pro který by konkursní soud mohl příslušné osobě pro účely posouzení předpokladů dlužnickova úpadku odepřít postavení dalšího věřitele jen proto, že tuto pohledávku nebo její část nabyla od předchozího ("původního") věřitele smluvně.

Nesprávnost takového výkladu lze vyvrátit i použitím argumentu ad absurdum. Jestliže by pro účely osvědčení úpadku dlužníka nebylo lze míti za dlužnickova věřitele postupníka (cesionáře), pak by nutně muselo toto postavení svědčit osobě jiné, "logicky" věřiteli původnímu (postupiteli - cedentovi). Stěží si totiž lze představit, že by existovala splatná pohledávka za dlužníkem, kterou by při úvaze o dlužnickově úpadku nebylo lze přičíst žádnému jeho věřiteli; kdyby ovšem původní věřitel po řádném smluvním postoupení pohledávky zanikl bez právního nástupce (smrtí, výmazem z obchodního rejstříku po ukončení likvidace apod.), pak by tento nepřijatelný důsledek (pohledávka bez věřitele) pro účely konkursního řízení v jeho první fázi (od podání návrhu na prohlášení konkursu do rozhodnutí o něm) vskutku nastal. Uplatnění tohoto argumentu právní logiky se prosadí rovněž

při představě - ke které úvahy odvolacího soudu vybízejí - že by návrh na prohlášení konkursu na majetek dlužníka podávala (jako "původní věřitel") osoba, která splatnou pohledávku za dlužníkem před podáním návrhu účinně postoupila (bez ujednání o tom, že bude postoupený nárok sama vymáhat svým jménem na účet postupníka - srov. § 530 odst. 1, větu první, obč. zák.) jinému.

Lze tudíž uzavřít, že ve smyslu ustanovení § 1 odst. 2 a 3 ZKV může být dalším věřitelem se splatnou pohledávkou za dlužníkem i osoba, která jednu z více pohledávek za dlužníkem nebo část jediné pohledávky za dlužníkem nabyla od věřitele, který podal návrh na prohlášení konkursu, smlouvou o postoupení pohledávky nebo její části, uzavřenou podle ustanovení § 524 a násl. obč. zák.

K zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu by ve shora popsáném případě mohlo dojít jen tehdy, měl-li by konkursní soud za prokázáno, že k postoupení pohledávky došlo výlučně z tohoto důvodu, aby bylo lze podat návrh na prohlášení konkursu, a že smyslem takového kroku byla šikana dlužníka nebo snaha věřitele vyhnout se nalézacímu řízení o "dokládání pohledávce", to jest řešit s dlužníkem spor o právo v konkursním řízení, kde pro něj ovšem v jeho první fázi není místa (srov. bod VIII stanoviska, str. 176 /352/).

Úmysl věřitele rozmnožit pro účely konkursu počet dlužnických věřitelů však nelze presumovat jen z toho, že došlo k postoupení (části) pohledávky. Povinnost tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž by bylo lze usuzovat na nepoctivý úmysl věřitele při postoupení pohledávky nebo její části spočívá na dlužníku; takovou skutečností však není pouhý fakt, že k postoupení pohledávky nebo její části v daném místě a čase došlo. Jestliže v řízení nevyšla najevo skutečnost, jež poctivost věřitelova úmyslu zpochybňuje, nemá ani konkursní soud důvodu zkoumat označenou otázku z úřední povinnosti.

Z uvedeného vyplývá, že právní posouzení věci odvolacím soudem správné není a dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř. byl uplatněn právem. Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadené usnesení zrušil.

Jelikož důvody, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu, platí i na usnesení soudu prvního stupně, zrušil dovolací soud i je a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta druhá, o. s. ř.).